

4. Про стан роботи зі зверненнями народних депутатів України та з питань їх особистого прийому в системі МВС України : доповідна записка Міністру внутрішніх справ України від 27 січня 2009 р.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р.// Голос України. – 2012. – № 90–91 (5340–5341). – С. 9–56.

Надійшла до редакції 30.10.2012

В.М. Пальченкова

кандидат історичних наук, доцент
(Класичний приватний університет)

УДК 340.12.(09)+343.81

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВАРИСТВА ПІКЛУВАЛЬНОГО ПРО ТЮРМИ (1819–1919)

Здійснено порівняльно-правовий аналіз норм законодавства, що регламентують участь Товариства піклувального про тюрми в діяльності пенітенціарної системи.

Ключові слова: *Правила, Статут, Товариство піклувальне про тюрми.*

Осуществлен сравнительно-правовой анализ норм законодательства, которые регламентируют участие Общества попечительного о тюрьмах в деятельности пенитенциарной системы.

Ключевые слова: *Правила, Устав, Общество попечительное о тюрьмах*

In the article is given the comparative legal analysis of the legislation, which regulated the participation the Trustees Company at prisons in the penitentiary system activities .

Keywords: *Principle, Statutes, the Trustees Company at prisons.*

Постановка проблеми. В сучасній Україні відбувається процес реформування пенітенціарної системи, розглядаються законопроекти стосовно нових видів покарань, ефективності їх правого застосування та виконання, зокрема, за допомогою створення дієвого цивільного контролю цієї сфери державної діяльності. Необхідність подальшого запровадження й удосконалення громадського контролю, розширення спектра його впливу актуалізує звернення до історичного досвіду правової регламентації діяльності благодійно-тюремних організацій Російської імперії, до складу якої в ХІХ ст. входила більша частина українських земель. Історія пенітенціарної системи України й основні аспекти її функціонування вже частково досліджені, але питання громадського контролю за виконанням кримінальних покарань, якщо і розглядалися, то в загальному контексті.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Мета. Дореволюційна історіографія з даної проблематики

представлена роботами відомих юристів, серед яких особливий інтерес представляють праці В. Н. Нікітіна, М. С. Таганцева, Д. Г. Тальберга, І. Я. Фойницького. В радянській історіографії треба виділити прізвища М. М. Гернета та С. Л. Гайдука. В п'ятитомній праці першого матеріал, присвячений діяльності Товариства піклувального про тюрми, має, в основному, негативний характер. Натомість С.Л. Гайдуком здійснено спробу об'єктивно оцінити внесок громадськості в забезпечення ефективної діяльності пенітенціарної системи. Сьогодні з'явилася низка докладних робіт з історії пенітенціарної системи Російської імперії, серед яких особливий інтерес представляють праці українських науковців, що ґрунтуються на місцевій джерельній базі. Проте в наукових дослідженнях О. Н. Ярмиша, О. П. Неалова, В. В. Россохіна лише фрагментарно розкрито питання організаційно-правової участі громадськості у виконанні покарань.

Виклад основного матеріалу. Традиційно започаткування громадського контролю у формі патронату (кураторства) пенітенціарної системи пов'язують зі створенням на початку XIX ст. благодійної організації – Товариства піклувального про тюрми (далі – Товариство), яка зробила значний внесок у процес гуманізації виконання кримінальних покарань. Сьогодні існує необхідність вивчення трансформації правового статусу цієї організації шляхом проведення діахронного порівняльно-правового аналізу його статутних документів.

Першим і основоположним нормативним актом, що регулював діяльність Товариства, стали Правила, затверджені імператором Олександром I 19 липня 1819 р. [1]. Незважаючи на те, що Правила не були нормативним актом у сучасному розмінні і лише опосередковано регулювали виконання і відбування покарання у виді позбавлення волі, сучасні дослідники оцінюють їх в якості «одного з перших більш-менш цілісних діючих юридичних документів, де визначалася мета покарання у виді позбавлення волі, розкривалися засоби виправлення, окреслювалися основні режимні вимоги» [2, с. 159–160]. Правила надали Товариству широкі можливості для участі у справах пенітенціарної системи, на думку М. М. Гернета, в країні ця організація набула більш вагомого значення, що було пов'язано насамперед з відсутністю відповідного законодавства, а діяльність Товариства дала новий напрямок політиці, спрямованій на удосконалення пенітенціарної системи зусиллями громадських благодійних організацій [3, с. 139–145].

Правила Товариства піклувального про тюрми представляють невеликий документ, що складається з 25 пунктів, в яких сформульовано головну мету, завдання, шляхи їх досягнення та вирішення, а також визначено структуру організації. Основною метою Товариства було визнано «моральне виправлення засуджених злочинців, покращення стану місць ув'язнення». На думку засновників Товариства, забезпеченню виправлення злочинців повинні були сприяти п'ять основних способів: 1) постійний нагляд за ув'язненими; 2) розміщення їх залежно від виду злочи-

ну; 3) настанови у правилах християнського благочестя і доброї моральності; 4) заняття пристойними вправами; 5) утримання порушників дисципліни в окремому місці. Для реалізації поставленої мети і виконання завдань обов'язком Товариства було визнано збір коштів для покращення стану пенітенціарної системи.

У радянській історіографії скептично ставилися до діяльності Товариства. Зокрема, М. М. Гернет, вважаючи, що Правила мають на меті благі наміри стосовно ув'язнених, хоча умови, в яких вони знаходилися, були в цілому непридатними для здійснення виховного процесу, «тому не дивно, створювалося абсолютно абсурдне становище: моральний вплив треба було здійснювати на осіб, які сиділи в тюрмах з ланцюгами на шиї, були замуrowані в тюремні стіни, з кайданами, колодками і рогатками» [3, с. 141]. З нашої точки зору, не можна так однозначно заперечувати можливість виконання поставлених Товариством завдань. Хоча вони дійсно мали декларативний характер, але члени Товариства, особливо на першому етапі існування, свідомо виступали за покращення стану тримання засуджених і зробили значний внесок у запровадження гуманних основ виконання покарання у виді позбавлення волі. Причому самі засновники Товариства чітко усвідомлювали всю складність взятих на себе зобов'язань, пункт X Правил говорить: «...хоча в таких будівлях неможливо заводити й встановлювати тих порядків, які повинні бути в тюрмах... проте, Комітет буде намагатися наблизити до тієї мети».

Основним досягненням Товариства, безумовно, є закріплення права без будь-яких перешкод, у будь-який час, без узгодження з посадовими особами, оглядати м'яся утримання засуджених. Таким чином, вже на початку XIX ст. члени Товариства отримали досить широкі контрольні повноваження, причому особлива цінність і значимість такого контролю полягала в тому, що він здійснювався громадською організацією, не пов'язаною відомчими зв'язками, що значно підвищувало його ефективність і об'єктивність. На жаль, до сьогодення в Україні не існує дієвого превентивного механізму запобігання поганому поведінню з засудженими, а як бачимо, спроби його започаткування були ще на початку XIX ст.

Правила визначили організаційно-управлінську структуру Товариства. Його робочим органом було визнано Комітет, до складу якого увійшли: Президент, кілька віце-президентів, 12 директорів, скарбник та 2 секретарі. Необхідно зазначити, що до персонального складу Комітету пред'являлися досить жорсткі вимоги. Його члени призначалися лише імператором і вакансії заповнювалися по конкурсу не менш ніж з трьох претендентів, які мали рекомендації.

Хоча керівництво Товариством зосереджувалося в руках офіційних осіб, більшість його членів становили приватні особи – великі підприємці, священники, письменники, громадські діячі. Стосовно членства в товаристві передбачалося, що всякий, хто робить благодійні внески, визнається його членом, а той хто робить одноразові пожертви, –

благодійником. Відмінною рисою того часу було доволі прискіпливе ставлення до особистих якостей осіб, що брали участь у філантропічній і благодійній діяльності. 20 грудня 1823 р. імператором було затверджено записку Президента Товариства, в якій висувалися особливі вимоги до Директорів комітетів, до їх обов'язку входило «відвідування засідань Комітету та тюрем», ті, хто не дотримувався, звільнялися й не включалися до нового списку Комітету [4].

Починаючи з 20-х років XIX ст. в усіх регіонах Російської імперії, в тому числі і в українських губерніях, почали засновуватися губернські комітети та повітові відділення Товариства піклувального про тюрми. В 1873 р. всього в Російській імперії діяв 61 губернський комітет Товариства, зокрема, на території українських губерній 11: Волинський, Катеринославський, Керч-Єнікейський, Кам'янець-Подільський, Київський, Полтавський, Харківський, Херсонський, Чернігівський, Одеський та Сімферопольський [5, с. 44].

Проте розширювалася не лише чисельність комітетів Товариства, а й їх повноваження та функції та місцях. Високе заступництво, впливовий склад самих комітетів і досить широкі повноваження сприяли тому, що в руках громадської організації за нетривалий час було сконцентровано все тюремне господарство. Сфера розпорядчих повноважень Товариства не обмежувалася лише фінансами, в 1844 р. з'явилося розпорядження Сенату про повну передачу утримання засуджених з ведення поліції у ведення комітетів Товариства по всій території Російської імперії [6, с. 71].

Хоча комітети Товариства на законодавчому рівні звільнялися від суворої звітності як благодійні організації, незважаючи на це, самі Правила особливу увагу приділяли регламентації фінансової діяльності. Жорсткий контроль за витратами грошових коштів і прозорість звітності були характерними рисами Правил. Відповідна організація фінансової діяльності Товариства і пропаганда його ідей дала відчутні результати.

У зв'язку з відсутністю на початку XIX ст. в Російській імперії правової регламентації виконання покарань у виді позбавлення волі, члени Товариства взяли безпосередню участь у формуванні її законодавчої бази. Загальновідомим є факт участі членів Товариства в розробці Інструкції наглядчачеві тюремного замку 1831 р., в якій було вміщено правила про організацію внутрішнього розпорядку тюрми, умови прийому та розміщення, режиму утримання, праці та побуту засуджених. За обсягом і змістом розпоряджень, вона стала важливим кроком до створення першого в Російській імперії кодексу, який регламентував питання виконання та відбування покарання в Російській імперії. Незважаючи на те, що Інструкція, по суті, була складена членами Петербурзького комітету, з її появою діяльність Товариства ускладнилася. Причиною цього була недостатня правова регламентація взаємовідносин між комітетами Товариства і адміністрацією місць позбавлення волі. Справа в тому, що комітети продовжували діяти на основі Правил 1819 р., а наглядачі тю-

ремних замків почали керуватися у своїй діяльності єдиною для всіх місць ув'язнення Інструкцією. У ст. 208 Інструкції було визнано наглядача «як повного господаря тюремного замку», що несе відповідальність за дотримання правил внутрішнього розпорядку перед поліцеймейстером, прокурором та губернатором [7].

У питання управління пенітенціарними установами ще більшу плутанину вніс перший за часом спеціальний законодавчий акт, який регулював виконання покарання у виді позбавлення волі, «Звід Установ і Статутів про тих, які тримаються під вартою і засланих», видання 1832 р. Ст. 9 Зводу віднесла Товариство до органів управління пенітенціарною системою на місцях, проте лише номінально. Згідно з цією ж статтею управління на загальноімперському рівні покладалося на два міністерства, а саме, Міністерство внутрішніх справ (далі – МВС) та Міністерство юстиції (Мінюст), а на місцевому, крім Товариства, – на цивільних губернаторів, прокурорів, стряпчих, губернське правління [8, с. 38]. З цього моменту фактично державне управління місцями позбавлення волі поділяється між другим департаментом поліції виконавчої при МВС й губернськими правліннями, з одного боку, та Товариством піклувальним і його губернськими комітетами та повітовими відділеннями – з іншого. Незважаючи на існуючі протиріччя в законодавстві та невизначеність правового статусу, громадська установа з моменту свого заснування змогла зосередити у своїх руках і взяти на себе значну частину функцій тюремної адміністрації. Ця обставина змусила уряд вдатися до експерименту по трансформації основ діяльності Товариства, зокрема, здійснити спробу відмовитися від його суто громадського статусу і створити симбіоз із державного відомства і громадської організації для управління пенітенціарною системою.

Кроком на шляху до перетворення Товариства з благодійної на державно-громадську організацію стало затвердження імператором 07 листопада 1851 р. Статуту Товариства [9]. В новий Статут, крім основних положень Правил, увійшли результати його практичної й правозастосовчої діяльності.

У першу чергу було уточнено мету Товариства, крім «морального виправлення злочинців», воно повинно було піклуватися і про «фізичний стан засуджених та місць ув'язнення». Таким чином, підкреслювалася залежність виправлення від умов відбування покарання. У зв'язку з розширенням розуміння мети діяльності Товариства в Статуті значно було збільшено перелік способів, за допомогою яких вона досягається. Кількість способів збільшено з п'яти пунктів у Правилах до одинадцяти у Статуті. Їх порівняння дає підстави говорити про те, що в середині ХІХ ст. дещо змінився вектор діяльності Товариства, якщо Правила наполягали на застосуванні морального впливу на засуджених шляхом повернення до релігійних цінностей, то у Статуті 1851 р. увагу зосереджено на покращенні матеріального стану пенітенціарних установ. І це цілком зрозуміло, з прийняттям Уложення про покарання кримінальні та

виправні 1845 р. значно збільшилася кількість норм, які у санкції передбачали позбавлення волі. У зв'язку з зазначеним О. Н. Ярмиш констатує, «характерною рисою функціонування тюремних установ царизму в українських губерніях було постійне їх переповнення ув'язненими» [10, с. 237]. Вихід із ситуації, що склалася в пенітенціарній системі, уряд вбачав, у тому числі, в залученні коштів благодійних організацій.

Збільшення чисельності губернських комітетів та провінційних відділень відбилося на зміні організаційно-управлінської структури Товариства. Основною новелою стало включення до Статуту детального переліку посадових та інших осіб, які зобов'язані були обіймати керівні посади віце-президентів, директорів комітетів або відділень. Також у Статуті закріплювався мінімальний розмір обов'язкових грошових внесків. Також члени Товариства отримували особливі підписні листи для збору пожертв на користь місць ув'язнення. Від обов'язкової сплати внесків Статут звільняв духовенство і медичних працівників, які «взяли на себе обов'язок безкоштовно піклуватися про моральний та фізичний стан арештантів». Членами Товариства не могли бути обрані особи, що отримували платню від Товариства, а також наглядачі тюремних замків.

Уряд намагався зацікавити громадськість у роботі Товариства встановленням різноманітних привілеїв та нагород. Для тих членів, які займали вже державні посади, відомості про роботу у комітеті чи відділенні, вносилися до особистої справи за місцем служби, а ті, хто не мав державної посади і безоплатно брав на себе певні обов'язки в організації, дорівнювалися до державних службовців. До Статуту додавався окремо перелік «чинів і служителів» тюремних комітетів і відділень з присвоєнням їм чинів і розрядів.

Особливу увагу в Статуті було приділено регламентації порядку виконання контрольних функцій членами Товариства. За окремим тюремним замком закріплювався один з директорів комітету або відділення, а для арештантських рот цивільного відомства з числа директорів обирався так званий піклувальник. Директори Товариства в першу чергу повинні були здійснювати контроль за виконанням обов'язків тюремними наглядачами, щоб вони дотримувалися встановлених правил нагляду та режиму. Хоча уважний перегляд ст. 19 показує, що, по суті, контроль зводився до забезпечення засудженим права на здійснення релігійних обрядів. Проте одне з найважливіших досягнень Товариства – право безперешкодного відвідування установ – значно було звужено, його отримали лише директори губернських комітетів та повітових відділень, як і раніше про помічені недоліки вони повинні були повідомляти або наглядачеві тюремного замку або віце-президентові. Крім того, щоб потрапити до місця утримання засуджених, вони повинні були мати особливі білети, підписані відповідно губернатором або поліцмейстером.

Статут 1851 р., визнавши за громадською організацією провідну роль в управлінні пенітенціарними справами, залишив за нею також і розпорядження усіма сумами, які відпускалися з державної скарбниці на

утримання тюрем та засуджених. Крім того, компетенція комітетів і відділень Товариства тепер охоплювала не лише тюремне господарство, але й внутрішній режим утримання засуджених. Члени Товариства отримали право на дисциплінарні стягнення стосовно правопорушників режиму, вони могли саджати до карцеру або іншого відокремленого приміщення на строк від 1 до 6 днів. Навіть тюремний персонал залежав від рішень Товариства, тюремні наглядачі та керівництво призначалися тільки за рекомендацією його керівництва.

У зв'язку з розширенням завдань та функцій Товариства Статутом були створені при Президенті робочі органи – Рада й Канцелярія. Рада стала виконувати роль дорадчого органу. В ній розглядалися найбільш складні питання, як наприклад: нові проекти або пропозиції стосовно удосконалення пенітенціарної системи й морального виправлення засуджених, покращення господарської частини, звітності, порядку управління. Канцелярія займалася питаннями діловодства. Губернські комітети згідно зі Статутом утворювали свої Канцелярії, які повинні були складатися з секретаря, скарбника, лікаря та економа. В повітах всі справи по діловодству були покладені на директорів тюремних відділень. Особливо привертає увагу те, що очевидно, директор комітету повинен був мати велике бажання і високе почуття громадянського обов'язку, щоб на безоплатній основі займатися клопіткими тюремно-господарськими справами в повітах.

Таким чином, у Статуті 1851 р. було чітко окреслено тенденцію зрощування функцій адміністративних органів і громадської організації у справі управління тюремною системою, яка продовжувалася протягом всіх наступних років існування Товариства. При такому стані справ громадська організація вже не могла зберігати приватний характер і 26 серпня 1855 р. була зарахована до складу МВС [11]. З цього часу фактичне управління місцями позбавлення волі, причому на достатньо тривалий час, повністю концентрується в руках Товариства, що ні в якому разі не означало встановлення повного громадського контролю, а скоріше, навпаки, посилення державного. І це пов'язано в першу чергу з тим, що громадську організацію включили до складу МВС, а міністр за посадою став займати пост президента, і Товариство фактично перетворилося на орган державного управління.

Остаточно законодавче закріплення такого статусу Товариства відбулося при перевиданні в 1857 р. XIV тому Зводу Законів Російської імперії, у зв'язку з внесенням до нього змін і доповнень. «Статут Товариства піклувального про тюрми» у виді окремого самостійного розділу було включено до «Зводу Установ і Статутів про тих, які тримаються під вартою» [12]. У Зводі на законодавчому рівні знов було підтверджено пріоритетну роль Товариства у галузі тюремного управління і входування його до складу державного органу – МВС. Варто констатувати, що самі норми Статуту з моменту його видання у 1851 р. майже не змінилися. Назви розділів повністю збігаються, за рахунок механічного по-

ділу трохи збільшилася кількість статей.

Період з 1855 по 1879 р. можна охарактеризувати як час найбільших, закріплених на законодавчому рівні, можливостей з боку Товариства контролювати діяльність пенітенціарної системи Російської імперії. Це дало підстави деяким науковцям зробити висновок про те, що «з середини ХІХ ст. діяльність Товариства піклувального розширюється». Проте більше має рації Д. В. Країнський, який зазначав, що високий правовий статус не означав дієвої практичної роботи, а з середини ХІХ ст. у настроях суспільства відбулися значні зміни, панування філантропічного настрою стало помітно слабшати, члени Товариства стали поступово втрачати зацікавленість у благодійній діяльності [6, с. 85, 111]. Отже, закріплення правового статусу Товариства, включення його до складу МВС, збільшення в керівних органах частки державних посадовців, чітка правова регламентація діяльності громадської організації, на жаль, позитивного впливу на подальшу діяльність товариства не мали. Навпаки, більшість і тогочасних і сучасних дослідників вказують, що з цього моменту починається поступовий спад і згортання його діяльності.

У 1890 р. Статут Товариства піклувального про тюрми пережив останнє перевидання, у зв'язку з виходом нової редакції «Зводу Установ і Статутів про тих, які тримаються під вартою» [13]. У Статуті знайшли відображення ті зміни і трансформації, які відбулися після входження Товариства до складу МВС, утворення Головного тюремного управління, а потім передачі останнього в підпорядкування Мінюсту.

Товариство як і раніше було віднесено до органів управління пенітенціарною системою, проте, одразу привертає до себе увагу зміна в порядку нумерації статей у Зводі. Зокрема, Товариство займає другорядну позицію, спочатку йде ст. 15, в якій зазначено, що управління місцями позбавлення волі на загальноімперському рівні належить Міністерству юстиції й Головному тюремному управлінню, на місцевому рівні – губернатору, а потім зазначається у ст. 16, що за Товариством піклувальним про тюрми залишається кураторство за місцями позбавлення волі, покращення морального та фізичного стану засуджених. Про втрату позицій Товариства також свідчить і зміна місця розташування самого Статуту у Зводі 1890 р., оскільки тепер він є лише складовою частиною першого розділу «Установи місць позбавлення волі».

Детальний аналіз норм статуту свідчить про те, що більшість з них залишилися майже незмінними. Значна реорганізація торкнулася, в основному, центральних органів управління Товариством, так Президентом став за посадою міністр юстиції, а у зв'язку зі створенням Головного тюремного управління, було ліквідовано Раду та Канцелярію при Президенті, а їх функції перейшли до новоствореного державного органу. Натомість перелік державних посадовців, які повинні були обіймати посади директорів у комітетах та відділеннях, збільшився, до нього увійшли також голови земських управ, повітові члени окружних судів, інженери будівельних відділень губернських правлінь.

Певні притаманні тюремним комітетам та відділенням функції Зводом 1890 р. було передано створеним тюремним відділенням при губернських правліннях та губернським тюремним інспекторам. У руках Товариства залишилися лише функції, що безпосередньо стосувалися їх прямої підвідомчості, а саме: 1) продовольче забезпечення і медичне обслуговування засуджених; 2) постачання їх одягом; 3) організація трудової зайнятості засуджених (пошук замовлень і нагляд за ходом виконання робіт); 4) поточне тюремне обслуговування тюремних установ.

Наприкінці XIX ст. Товариство піклувальне про тюрми було позбавлене можливості значно впливати на пенітенціарну систему Російської імперії, а його комітети на місцях знов зосередилися на благодійній діяльності. В такому виді Товариство проіснувало в Україні до 1919 р. й ліквідований згідно з декретом РНК УСРР «Про суд».

Висновки. Таким чином, у Російській імперії було зафіксовано своєрідний соціальний феномен, коли громадське об'єднання у своєму намаганні здійснювати контроль за діяльністю пенітенціарної системи досягло помітних успіхів, але згодом саме було підпорядковане урядовій регламентації і перетворено в орган адміністративної влади. Очевидно, це був закономірний процес, тюремні комітети Товариства просто вичерпали себе, а їх кількість у кінці XIX ст. перетворилася на нові якісні форми контролю за пенітенціарною системою з боку суспільства: патронат, спостережні комісії, виправні установи для неповнолітніх тощо. Як і в дореволюційній пенітенціарній науці і практиці, так і в наш час не вщухають дискусії про місце і роль суспільства у виконанні кримінальних покарань.

Бібліографічні посилання

1. Правила для попечительного общества о тюрьмах // ПСЗРИ. – Собр. I. – Т. XXXVI (1819). – № 27895.
2. Упоров И.В. Пенитенциарная политика России в XVIII–XIX вв.: Историко-правовой анализ тенденций развития. – СПб., 2004.
3. Гернет М.Н. История царской тюрьмы. – Т.1. – М., 1960.
4. Об увольнении Членов Попечительных о тюрьмах Комитетов, с утверждения Комитета Общества // ПСЗРИ. – Собр. I. – Т. XXXVIII (1822–1823). – № 29703.
5. Сборник циркулярных распоряжений и инструкций по тюремной части, изданных Министерством внутренних дел с 1859 по 1879 год. – СПб., 1880.
6. Краинский Д.В. Материалы к исследованию истории русских тюрем в связи с историей учреждения общества попечительного о тюрьмах. – Чернигов, 1912.
7. Инструкция смотрителю губернского тюремного замка // СЗРИ. – Т. XIV. Приложение к ст. 96 Устава о содержащихся под стражею. – СПб., 1857. – С. 172–191.
8. Гернет М.Н. История царской тюрьмы. – Т. 2. – М., 1952.
9. Устав общества попечительного о тюрьмах // ПСЗРИ. Собр. II. – Т. XXVI (1851), отд. 2. – № 25725.
10. Ярмиш О.Н. Каральный аппарат самодержавства в Украине в конце XIX – на початку XX ст. : монографія. – Х., 2001.
11. О причислении к Министерству внутренних дел Общества попечительного о тюрьмах // ПСЗРИ. Собр. II. – Т. XXX (1855). – № 29614.
12. Устав общества попечительного о тюрьмах // СЗРИ. – Т. XIV. Свод учрежде-

ний и уставов о содержащихся под стражею. – СПб., 1857. – С. 9–24.

13. Свод учреждений и уставов о содержащихся под стражею 1890 г. (с изменениями 1906, 1908, 1909, 1912) // СЗРИ. В 5 кн., 16 т. /под. ред. И.Д. Мордухай-Болтовского. – СПб., 1912. – Т. XIV.

Надійшла до редакції 20.11.2012

А. О. Рибалкін

кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 340.1 : 342.31

ПРАВОВА ПОЛІТИКА У СФЕРІ НАРОДОВЛАДДЯ ТА КОНСТИТУЦІЙНА ПРАВОСВІДОМІСТЬ: ПИТАННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ

Досліджено питання взаємозв'язку правової політики держави у сфері народовладдя та конституційної правосвідомості. Вивчено вплив правової ідеології та правової психології, оціночний й інформаційний аспекти правосвідомості на формування правової політики держави у сфері народовладдя. Запропоновано систему основних завдань правової політики держави у сфері народовладдя з формування конституційної правосвідомості.

Ключові слова: *правова політика держави, народовладдя, правова політика у сфері народовладдя, конституційна правосвідомість, правова культура, політична культура.*

Исследованы вопросы взаимосвязи правовой политики государства в сфере народовластия и конституционного правосознания. Изучено влияние правовой идеологии и правовой психологии, оценочный и информационный аспекты правосознания на формирование правовой политики государства в сфере народовластия. Предложена система основных задач правовой политики государства в сфере народовластия по формированию конституционного правосознания.

Ключевые слова: *правовая политика государства, народовластие, правовая политика в сфере народовластия, конституционное правосознание, правовая культура, политическая культура.*

In the article the questions of intercommunication of legal policy of the state are probed in the sphere of democracy and constitutional sense of justice. Influence of legal ideology and legal psychology is studied, evaluation and informative aspects of sense of justice on forming of legal policy of the state in the sphere of democracy. The system of basic tasks of legal policy of the state is offered in the sphere of democracy from forming of constitutional sense of justice.

Keywords: *legal policy of the state, democracy, legal policy is in the sphere of democracy, constitutional sense of justice, legal culture, political culture.*

Постановка проблеми. В сучасних умовах становлення правової державності та громадянського суспільства, розвитку демократії, формування механізму народовладдя з урахуванням нових політичних і правових реалій (політичний та ідеологічний плюралізм, змагальність виборчо-